Chirurgia (2018) 113: i-vii
Nr. 6, Noiembrie - Decembrie
Copyright© Celsius

*Fiu și ucenic a 3 mari chirurgi români ai sec XX: Mircea Constantinescu, Victor Climescu și Ion Juvara**

Nicolae M. Constantinescu

Membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință și membru titular al Academiei de Științe Medicale din România

Corresponding author:
Nicolae M. Constantinescu
Membru de onoare al Academiei Oamenilor de știință și membru titular al Academiei de științe Medicale din România
E-mail: nae_constantinescu@yahoo.vom

*Comunicare la Zilele Medicale ale Spitalului Universitar de Urgență Militar Central Carol Davila, 11 ocombrie 2018, Cercul Militar Național, București

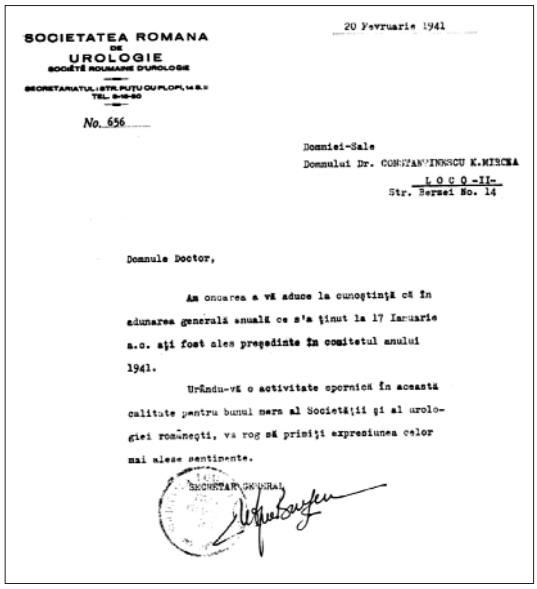
3Reuniunea la care particip astăzi, găzduită de Palatul Cercului Militar Național este un prilej de sărbătoare pentru toți cei care țin la această unitate de prestigiu iar mie, ca fiu de medic militar, mi-a generat un moment de reflecție la o temă existențială: de unde am pornit, ce am ajuns şi ce las după mine. Prin jurământul lui Hipocrat m-am angajat să respect pe cei care m-au învățat această artă ca pe părinții mei şi să transmit mai departe învățăturile acestei arte discipolilor mei. Cu alte cuvinte trebuie să-mi precizez în primul rând mie însumi cui trebuie să fiu recunoscător pentru apariția mea pe pământ, apoi pentru formarea şi devenirea mea, pentru însuşirea artei şi ştiinței chirurgicale de la cei pe care-i pot numi maeştrii mei, în sfârşit în ce măsură şi prin ce mijloace un om poate trăi şi după moarte în conştiința contemporanilor şi urmaşilor săi.

Tatăl meu col. dr. Mircea K. Constantinescu şi apoi maeştrii mei Dr. Victor Climescu şi prof.dr.Ion Juvara au constituit modelele, pe care m-am străduit să le urmez, să le integrez în ființa şi sufletul meu. Cred că nu putea exista un prilej mai bun de a-l aduce în memorie pe tatăl meu decât în cadrul acestei manifestări ştiințifice de prestigiu a medicinii militare româneşti.

Şi fac această mărturisire fiindcă tatăl meu, **colonelul dr. Mircea K. Constantinescu** (1895-1968) - *Fig. 1* - a fost o figură emblematică a medicinii militare de la noi din țară (fotografia este făcută în curtea Spitalului Militar Regina Elisabeta, având în spate bustul lui C. Davila realizat de Constantin Bâncuşi iar în față serviciul Femei-Copii, pe care-l conducea tatăl meu, clădire bombardată de nemți în 24 august 1944, în încercarea lor de a lovi lagărul de prizonieri aviatori americani şi englezi

Figura 1.

SOCIETATEA ROMANA
DE
UROLOGIE
SOCIÉTÉ ROUMAINE D'UROLOGIE

No. 656

20 Fevruarie 1941

Domniei-Sale
Domnului Dr. CONSTANTINESCU K.MIRCEA
L O C O -II-
Str. Berzei No. 14

Domnule Doctor,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că în adunarea generală anuală ce s'a ţinut la 17 Ianuarie a.c. aţi fost ales preşedinte în comitetul anului 1941.

Urându-vă o activitate spornică în această calitate pentru buna mers al Societăţii şi al urologiei româneşti, vă rog să primiţi expresiunea celor mai alese sentimente.

SECRETAR GENERAL

Figura 2.

aflat pe locul unde s-a ridicat pe verticală clădirea nouă impunătoare a Spitalului). Tatăl meu era mândru pentru haina de ofiţer al armatei române, era mândru pentru apartenenţa la corpul medical al Spitalului Militar Regina Elisabeta, care făcea parte din elita medicinii româneşti.

De la el am moştenit polivalenţa în practica chirurgicală (a fost preşedinte al Societăţii de Urologie din Bucureşti în 1941, *Fig. 2* - poziţie pe care nu a putut să o onoreze datorită începerii celui de Al Doilea Război Mondial şi preşedinte al Societăţii de Obstetrică-Ginecologie din Bucureşti în 1947), apoi o uriaşă putere de muncă: pe Frontul din Est în 1941 unde a condus spitalul 8 de Campanie - *Fig. 3* - afectat corpului IV de Armată în luptele pentru dezrobirea sudului Basarabiei numai la Ţîganka a operat în continuu 2 zile şi o noapte împreună cu dr. Iancu, viitorul mare profesor de anatomie de la Iaşi, făcând triajul chirurgical a 2.500 de răniţi. În total pe frontul de est a efectuat sau supravegheat aproape 7.000 de operaţii la răniţii de pe câmpul de luptă din cei 8360 prezentaţi, având doar 201 cazuri letale, deci o mortalitate de 2,5%.

Am admirat la el manualitatea deosebită, îndemânarea în executarea actului chirurgical, el fiind ambidextru - *Fig. 4* - şi ataşamentul, căldura pe care o transmitea fiecărui bolnav, parcă pentru a da nemurire unei inscripţii

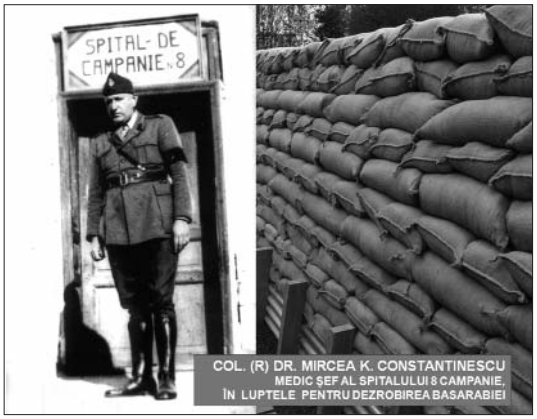

Figura 3.

găsite pe o tăbliţă cu scriere cuneiformă: „medicul vindecă cu bisturiul, cu alifia şi cu vorba bună". Ca fiu al lui nu am refuzat nici eu polivalenţa; m-am specializat şi am operat în chirurgia generală, în chirurgia osteo-articulară, în chirurgia vasculară periferică, în chirurgia reparatorie, în chirurgia oncologică. În decembrie 1989 am operat în continuu din d.a. zilei de 21 decembrie până în

Figura 4.

dimineața zilei de 24 decembrie un număr de 22 de bolnavi victime ale nebuniei comuniste.

Tatăl meu a străbătut cu înțelepciune şi bărbăție lumea învolburată de 2 Războaie Mondiale şi primele 3 decenii după instaurarea comunismului în țara noastră. A absolvit strălucit Institutul Medico-Militar şi secundariatul, motiv pentru care conducerea Serviciului Sanitar al Armatei i-a acordat o bursă de 2 ani în străinătate, unde a lucrat la clinicile prof. JL Faure şi Couvelaire de la Paris. Fiind la Paris publică lucrarea Sur la césarienne basse în Rev Franc Gynecol Obstetr 1927, contribuind decisiv la înlocuirea cezarienei corporeale cu cea segmentară în țara noastră. Întors în țară, după ce refuzase un post de profesor în Maroc la propunerea prof. Couvelaire, este numit la nou înființatul Serviciu de Ginecologie-Obstetrică şi Puericultură, pe scurt Femei-Copii, de la Spitalul Militar Regina Elisabeta, unde devine rapid şef de serviciu.

Pe plan ştiințific activează în Societățile Române de Chirurgie, de Urologie şi de Obstetrică şi Ginecologie.

Pe plan militar am amintit activitatea lui pe front. Iată o suită de fotografii cu tatăl meu şi echipa lui (*Fig. 5*), cu „saloanele" improvizate pe pământ (*Fig. 6, Fig. 7*), cu performanțe chirurgicale greu de imaginat ca fiind posibile pe o masă de tablă într-un spital mobil de campanie (*Fig. 8, Fig. 9*), cu cimitirele militare care rămâneau după fiecare escală (*Fig. 10, Fig. 11*). Toate au fost dinamitate de sovietici ca şi Monumentul Recunoştință Eroilor Neamului, fig.12- barbarie care a încălcat toate legile scrise şi nescrise ale războiului, fiindcă morții rămân eroi indiferent de ce parte a conflictului s-ar fi aflat (*Fig. 13*). Întors în țară este numit Comandant al Spitalului Militar Regina Elisabeta în 1948 când i se acordă şi gradul de colonel cu stea, având dreptul să aibă vipuşcă roşie la pantalonii militari. I se cere intrarea în partidul comunist pentru a fi avansat general maior. Tatăl meu

Figura 5.

Figura 6. Triajul răniților pe tărgi - afară, iar sala de operație - într-o școală

Figura 7. Sala de operație amplasată într-o magazie

Figura 8. Mantaua slt. Răiciulescu "sfârtecată" de brand – "explozie" de splină, rinichi stâng și coada pancreasului

Figura 9. Slt. Răiciulescu este condus la avion de cel care l-a operat

Figura 10. După fiecare etapă, Spitalul 8 Campanie lasă în urmă cimitire militare

Figura 11. Cimitir militar în Basarabia

Figura 12.

refuză şi-i explică celui care venise cu propunerea (col. Alexandru Binder, cunoscut ca prozator sub numele de Saşa Pană, căruia îi operase soţia şi soacra): „măi Saşa, eu nu m-am uitat niciodată în oglindă şi să scuip ceea ce văd". Drept urmare a fost îndepărtat din spital şi pensionat forţat la 53 de ani, obligat să funcţioneze ca medic de întreprindere la fabrica de pâine „Înainte". Este rechemat în 1952 până în 1960 din lipsă de cadre de specialitate.

Spitalul Militar Regina Elisabeta din Bucureşti a fost o pepinieră de profesori universitari străluciţi sau de preşedinţi de societăţi medicale savante dintre care eu i-am cunoscut pe Scarlat Longhin, Nicolae Nestorescu, Ilie Th. Riga, Ion Atanasiu, Ion Gilorteanu, Iuliu Şuteu, Ion Ţurai, Eugen Turcu, Mircea Olteanu, Victor Ionescu. Prof. Dan Setlacec, care a fost extern prin concurs în serviciul condus de tatăl meu în 1946, îmi spunea că echipa de şefi de secţie a Spitalului

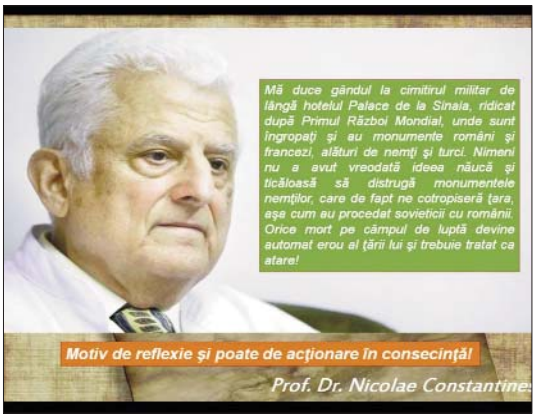

Figura 13.

Militar Regina Elisabeta ar fi putut rivaliza oricând cu corpul profesoral al Facultăţii de Medicină din Bucureşti.

Al doilea chirurg pe care-l consider printre mentorii mei este Dr. Victor Climescu (1895-1967) - *Fig. 14* - născut în acelaşi an cu tatăl

Figura 14. Dr. Victor Climescu (1895 – 1967): provenea dintr-o familie de institutori botoșăneni și era fratele Elizei Climescu, oftalmolog de renume la Spitalul Colțea

meu cu care de altfel fusese coleg de facultate şi rămăsese bun prieten. Victor Climescu a fost între 1927 şi 1967, deci timp de 40 de ani, directorul Sanatoriului CTC (combaterea tuberculozei la copii) de la Carmen-Sylva, devenit Sanatoriul de Ortopedie şi Tuberculoză Osteo-Articulară de la Vasile Roaită apoi Eforie Sud.

În 1959 la terminarea facultății eu am ales să lucrez la acest Sanatoriu, ştiind de la tatăl meu că acolo există un serviciu de chirurgie osoasă bine pus la punct, condus de un chirurg de prima mână. De altfel nu întâmplător începând din anii '30 Sanatoriul CTC fusese acceptat ca singurul loc din afara Eforiei Spitalelor Civile ale municipiului Bucureşti, unde internii puteau face rotație de stagiu. Aşa au trecut pe acolo ca interni Panait Sârbu, Ion Chiricuță, Ştefan Roman, Tiberiu Ghițescu, Cornel Popescu, Ion Georgescu de la Arad şi mulți alți viitori profesori sau şefi de secție de chirurgie din țară.

Prin ce impresiona Victor Climescu. În primul rând prin disciplina impusă atât bolnavilor cât şi corpului medical, o disciplină pe care nu o vezi decât în armată. Avea sădită în el corectitudinea pentru lucrul bine făcut, pe care o moştenise de la tatăl lui institutor în Botoşani şi care îi transmisese aceleaşi trăsături de caracter şi surorii lui, dr. Eliza Climescu, reputat medic oftalmolog la spitalul Colțea. În al doilea rând vădea o dorință nestăvilită de instruire, care-l dusese între 1927 şi 1940 câte o lună pe an în marile centre chirurgicale ale Europei, la nume ilustre ale chirurgiei şi ortopediei: în Elveția la De Quervain, în Franța la Ombredanne, Mathieu şi Boppe, în Italia la Putti (Bologna), la Ugo Camera (Torino), la Galiazzi şi Bargelini (Milano), în Germania la Gocht (Berlin), Bragard (München), în Cehoslovacia la Zachradnicek (Praga). Contactul cu Europa l-a menținut şi după 1948 prin numărul mare de reviste străine medicale la care era abonat Sanatoriul: Journal de Chirurgie, Presse Médicale, Semaine des Hopitaux, Revue du Praticien, Journal of Bone and Joint Surgery, Revue de Chirurgie Orthopédique de l'Appareil Moteur. Victor Climescu îşi arăta valoarea de netăgăduit atunci când examina un bolnav, când fixa momentul şi tipul de operație şi când opera. Modest, sobru, cu o excepțională putere de muncă a fost pentru mine modelul de şef obiectiv şi interesat exclusiv de bunul mers al unității. După ce am început să mă familiarizez cu specificul chirurgiei reparatorii a aparatului locomotor am admirat modul cum elabora planul terapeutic în etape succesive întins pe mai mulți ani, în care timp pacientul era atent urmărit. Analizând observațiile unor cazuri trăite de mine acolo, precum şi filmoteca aflată la biblioteca Sanatoriului, am fost impresionat de admirabilele refaceri de segmente osoase după utilizarea transplantului de coastă. Am elaborat sub conducerea lui o lucrare publicată în Lyon Chirurgical din 1963 : Sur le traitement des pseudarthroses et des grandes pertes de substance osseuse de la jambe. Pornind de la această lucrare clinică,

am inițiat modelul experimental care mi-a permis să arăt pentru prima dată în literatura mondială capacitatea de diferențiere multiplă a celulei reticulare primitive medulare, numită apoi celulă stem.

La Victor Climescu am admirat spiritul scormonitor şi novator, - *Fig. 15*, care i-a permis să imagineze un aparat pentru reducerea diastazisului tibio-peronier, un aparat pentru compresiunea reglată (control manometric) a compactării fragmentelor în focarul de fractură, un cadru metalic pentru confecționarea corsetului ortopedic. Un alt lucru care m-a impresionat la Victor Climescu a fost cel al alegerii celei mai bune şanse care trebuia acordată unui bolnav. Când în Sanatoriul pe care-l conducea nu existau condițiile de înzestrare sau competență pentru o boală care depăşea sfera ortopediei, el trimitea bolnavul la cel mai bun specialist pe care-l cunoştea în țară.

Figura 15.

Iată un episod care-l caracterizează pe deplin. Eram prin 1962, când eu aveam 26 de ani iar dânsul 67 de ani. Executam o evidare laterocervicală de limfonoduli tuberculoşi, la care blocul adenopatic era dezvoltat adiacent cu vena jugulară internă. Încercând să-l clivez de venă am produs efracția acesteia. Am obturat soluția de continuitate cu vârful indexului şi l-am chemat pe dr. Victor Climescu. A intrat în plagă, mi-a cerut să continui hemostaza digitală, a disecat şi ligaturat vena jugulară internă în amonte şi în aval. Mi-a spus să continui operația iar el a ieşit din plagă. Nici o dojană, nici o incriminare. Mare om!

În ordine cronologică al treilea chirurg care a contribuit la formarea mea a fost Prof. Dr. Ion Juvara (1913- 1996) – *Fig. 16*. Puțini medici români se pot mândri cu performanțe asemănătoare lui Ion Juvara, indiferent de specialitatea în care activau în a 2 ½ a sec. XX şi aceasta fiindcă profesorul a întruchipat o întreagă epocă de frământări şi răsturnări sociale, cărora le-a ținut piept printr-o credință nestrămutată în menirea medicului în general - şi a chirurgului în special : să servească interesele bolnavului. Acest credo a răzbătut în tot ceea ce a întreprins şi realizat prof. Ion Juvara de-a lungul vieții sale zbuciumate, cum la puțini le-a fost dat să trăiască. Am fost martor direct al activității profesorului la spitalele Bernath Andrei - devenit Caritas, dr. Stâncă, prof.dr. I. Cantacuzino, i-am fost secundar la Stâncă şi am făcut un curs de perfecționare la Cantacuzino, am fost membru al Catedrei de Chirurgie de la Facultatea de Specializare şi Perfecționare a Medicilor şi Farmaciştilor,

Figura 16.

catedră condusă de el, am fost secretar al Societății de Chirurgie din Bucureşti ales de el pe vremea când profesorul era preşedinte, aşa încât pot să declar în deplină cunoştință de cauză că principala lui calitate a fost pasiunea pe care a arătat-o în tratarea bolnavului. Din această pasiune, care la americani se numeşte I do my best a izvorât grija lui pentru lucrul bine făcut - lege artis - intransigența cu care trata lucrurile făcute de mântuială, deschiderea pe care o arăta la orice noutate, pe care se străduia să o verifice - şi dacă se dovedea valoroasă, să o pună în practică.

Îmi povestea anestezistul lui şef, Dragoş Motomancea, că atunci când a trecut de la anastomoza Reichel-Polya la anastomoza gastro-duodenală Péan a avut câteva stenoze de gură de anastomoză în postoperator. Andreoiu, promotorul tehnicii de anastomoză gastro-duodenală în România avea numai rezultate bune şi atunci s-a deplasat la Ploieşti să-l asiste în operații. Andreoiu făcea sutura într-un plan iar profesorul rămăsese cu sutura în 2 planuri de la anastomozele gastro-jejunale termino-laterale, dar care la Péan îngusta mult lumenul anastomozei.

Ce am învățat eu de la Ion Juvara:

- bolnavul este un om nu un caz. Îi câştigi încrederea interesându-te nu numai de boala lui dar şi de viața lui. De altfel profesorul era un împătimit de viață, un împătimit de natură, un împătimit de înțelepciunea omului de la țară, apropiat de oamenii de valoare, cu o atitudine aristocratică, de adevărat boier;
- era un desăvârşit diagnostician, un desăvârşit tehnician, un maestru în chirurgia reintervențiilor (*Fig. 17*). El a introdus conceptul „inteligenței mâinii stângi", a mâinii care explorează şi identifică leziunea, orientând chirurgul la execuția gesturilor esențiale efectuate cu mâna dreaptă;
- pe lângă Ion Juvara chirurgul trebuie să-l remarc pe Ion Juvara profesorul. Avea o extraordinară capacitate de transmitere sintetică a experienței lui chirurgicale la Societatea de Chirurgie. Cred că la şedințele bilunare ale acestei societăți profesorul Juvara a atins apogeul atunci când lua cuvântul, pentru a trage concluziile după fiecare comunicare. Comunicările susținute la Societate de comunicatori erau interesante, dar toată lumea aştepta cu sufletul la gură comentariul profesorului. Acesta reprezenta de fapt o nouă comunicare în concentratul cel mai pur, profesorul având capacitatea de a extrage esența şi mai ales de a ne transmite propria lui experiență. Prezențele active ale profesorului la Societatea de Chirurgie, dar şi la diversele Simpozioane şi Reuniuni Chirurgicale din țară îmi permit să declar că în afara celor care am fost mai mult sau mai putin timp în preajma lui în clinicile pe care le-a condus, o parte însemnată a chirurgilor români din a 2 ½ a sec. XX se poate considera ca făcând parte din marea şcoală de chirurgie a profesorului Ion Juvara.

Această constatare a fost atestată cu prisosință în 1988 la sărbătorirea a 75 de ani ai profesorului (*Fig. 18*), organizată magistral şi emoționant la Piatra Neamț de colegul şi prietenul Virgil Răzeşu.

Nu pot să închei evocarea acestui titan al chirurgiei româneşti în prezența căruia m-am simțit întotdeauna emoționat, fără să menționez episodul Poarta Albă din biografia sa, învățătură de minte pentru modul cum au fost tratate valorile în perioada de tristă amintire. Eram în '61 sau '62 medic stagiar la Sanatoriul dr. Victor Climescu, când l-am văzut pe Ion

Figura 17.

Figura 18.

Juvara, proaspăt ras în cap, eliberat de la închisoarea Poarta Albă, unde stătuse 9 luni, după insistențele făcute de profesorii Lupu şi Burghele pe lângă Gheorghiu-Dej. El venise la Victor Climescu pentru a-şi pregăti revenirea la Bucureşti. Erau buni prieteni. Fusese condamnat pentru vina de a nu-şi fi denunțat socrul în legătură cu nişte cocoşei. Nenorocită orânduirea care a putut arunca în închisoare un asemenea om.

La sfârşitul acestui periplu prin viața unor oameni care m-au marcat definitoriu ca om şi ca chirurg, sunt dator să menționez rolul în formarea mea avut şi de dr. Mitică Pascu, de la care am învățat sutura digestivă monoplan cu fire totale, al dr. Tiberiu Ghițescu de la care am învățat chirurgia vaselor periferice, al doctorilor Sava Constantinescu şi Ştefan Roman, maeştri în chirurgia colo-rectală. Tuturor o pioasă şi continuă amintire.

În încheierea expozeului meu trebuie să răspund la întrebarea ce las după mine? Bolnavii operați, cei peste 3000 de secundari şi rezidenți, care s-au şcolit la catedra pe care am condus-o, cele 24 de serii de studenți cărora le-am predat Anatomia Clinică, sunt cifre şi entități trecătoare. Ceea ce cred că va rămâne pentru mai mult timp sunt cărțile scrise pentru medicii rezidenți : Tratatul de Anatomie Chirurgicală şi Operatorie din care a ieşit până acum în 2012 vol.III cu Abdomenul iar la sfârşitul lui 2018 a văzut lumina tiparului vol. IV dedicat Lombei, Pelvisului şi Perineului, apoi cartea Plaga Chirurgicală-biologie şi tratament, scrisă în colaborare cu M. Ceauşu, iar pentru studenți Atlasul de Anatomie la patul bolnavului (ediția I-a 1997, ediția II-a 2001) şi Atlasul-Breviar de Anatomie Clinică apărut în 2018. De fapt cred că am descoperit secretul satisfacției la cei 82 de ani şi jumătate : să fiu util altora!